

Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος

Η Θεσσαλονίκη

Στο έργο των Θεσσαλονικέων πεζογράφων

II. Η ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1. Η νοηματική επιρροή του φυσικού περιβάλλοντος

1.1. Η θάλασσα, παραμυθία και σύμμαχος των ηρώων.

1.1.1. Πύλη εισόδου για την πόλη

Η θάλασσα αποτελεί την είσοδο στην πόλη και στα έργα του Μπακόλα. Όμως εδώ ο στόχος είναι διαφορετικός. Ο συγγραφέας βρίσκει την ευκαιρία στη *Μεγάλη Πλατεία* να περιγράψει τη γενέτειρά του με έναν ιδιαίτερο τρόπο μέσα από τα μάτια ενός "ξένου"¹⁷ – του ήρωα Φώτη – με αφορμή τον ερχομό της οικογένειάς του από τη Μυτιλήνη. Η άφιξη του στη μεγαλούπολη προοικονομεί και το σπουδαίο ρόλο τον οποίο η Θεσσαλονίκη θα διαδραματίσει στην πλοκή του έργου: "Λοιπόν, τη μέρα όπου το καράβι έφτασε στη Σαλονίκη –ήταν μια γραμμή η παραλία, ένας κόσμος ψαροκάικα, ψαρόβαρκες, και τα σπίτια ένας ξάσπρος τοίχος με παράθυρα, με εξώστες, κάποιες μύτες που τρυπούσαν τον ουρανό, σαν να κεντούσαν ζωγραφιά- βούλιαζε ο ήλιος κατακόκκινος στις πλάτες κι όλα ήταν πορφυρά και στο ροζέ, κι ένας κόσμος πήγαινε ερχόταν κι όλο που μεγάλωνε, αποκτούσε πόδια και καπέλα, άλλοι στο χακί, μα οι πιο πολλοί στο σκούρο κι απανάμεσά τους άσπρες πεταλούδες οι γυναίκες, που ανεμίζανε οι φούστες τους και σε λίγο βλέπαν τα σκουφιά τους, που ήταν κίτρινα και μπλε ή καταπράσινα και ό,τι πια τραβούσε η ψυχή τους" (14). Ο ίδιος ήρωας θα ξαναμπει στην πόλη και πάλι από τη θάλασσα χρόνια αργότερα, χωρίς να έχει μειωθεί στο παραμικρό η ομορφιά που αντικρίζει: "Και ξημέρωσε Σεπτέμβρης με μια θάλασσα γαλίνια, ένα ουρανό κατάλευκο, και στο βάθος μια λουρίδα με ξηρά σκουρόχρωμη, ύστερα η πόλη πιο πολύ στο άσπρο και στο καφετί, και στα δεξιά το πιο ψηλό βουνό της, που σκιαζόταν κι ήταν τώρα μαυροπράσινο, πίσω τους γαλατερή η θάλασσα, ένα πέλαγος σχεδόν γαλίνιο" (202).

άννης Καμινιάτης, *Εις την άλωση της Θεσσαλονίκης*, εκδ. Gertrud Böhlig, *Ioannis Caminiate de expugnatione Thessalonicae* [Corpus Fontium Historiae Byzantinae, IV], Βερολίνο 1972, καθώς και Γ. Τσάρα, *Ιωάννου Καμινιάτου στην άλωση της Θεσσαλονίκης (904 μ.Χ.)*. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, Θεσσαλονίκη 1987.

17. "Ο ξένος περιγράφει, ο ντόπιος αφηγείται".

Λίζυ Τσιριμώκου, ό.π., σ. 50.

1.1.2. Καταφύγιο των πρώων

Η θάλασσα αποτελεί για τους ήρωες των πεζογράφων το σπουδαιότερο χώρο ψυχαγωγίας, ηρεμίας, ελευθερίας και λήψης σημαντικών αποφάσεων, συνιστά δηλαδή ταυτόχρονα το καταφύγιο και το σύμμαχό τους.¹⁸ Πρέπει πάντως να τονίσουμε ότι το ρόλο αυτό αναλαμβάνει με μοναδικό τρόπο στο έργο του Μπακόλα και του Αλαβέρα. Η παρουσία της είναι καθοριστική στην εξέλιξη της δράσης των μυθιστορημάτων του Μπακόλα. Ο συγγραφέας γεννήθηκε και μεγάλωσε στις ανατολικές συνοικίες της πόλης, στις "αυλές της θάλασσας".¹⁹ Από τις πληροφορίες τις οποίες αντλούμε μέσα από την αυτοβιογραφία του,²⁰ διαπιστώνουμε ότι το προσωπικό του πρόβλημα – υπέφερε από μια μορφή εκζέματος σε αρκετά σημεία του σώματός του – τον έφερε πιο κοντά στο υγρό στοιχείο που του πρόσφερε μια έστω και προσωρινή ανακούφιση.²¹ Η πιο έκδηλη αποτύπωση αυτής της ιδιότυπης σχέσης συναντάται στο *Ταξίδι που*

18. Ο Γιουνγκ επισημαίνει πως η θάλασσα, όπως και η εκκλησία, το πανεπιστήμιο, η γη κλπ, μπορούν να προκαλέσουν συναισθήματα αγάπης, αφοσίωσης και δέους και να αποτελέσουν μπητρικά σύμβολα με όποιο θετικό (μπητρική φροντίδα, συμπόνια, σοφία, μαγική εξουσία του θηλυκού, ανάπτυξη και γονιμότητα) ή αρνητικό (μυστικό, κρυφό, σκοτεινό, την άβυσσο, τον κόσμο των νεκρών, οτιδήποτε τρομακτικό και αναπόφευκτο σαν τη μοίρα) νόημα.

Καρλ Γκ. Γιουνγκ, *Τέσσερα Αρχέτυπα. Μπτέρα, Αναγέννηση, Πνεύμα, Κατεργάρις*, μτφρ. Γιώργος Μπαρουξής, Ιάμβλιχος 1988, σ. 25-26.

19. "Στις αυλές της θάλασσας", είναι ο τίτλος του αφηγήματος που συμπεριλήφθηκε στη μεταθανάτια έκδοση *Το ταξίδι που πληγώνει* και άλλα διηγήματα, το Δεκέμβριο του 2000, από τις εκδόσεις "Κέδρος".

20. Νίκος Μπακόλας, *Ατέλειωτη Ιστορία, (ραδιοφωνική αυτοβιογραφία 9.58 ΕΡΤ-3), "Ιανός", Θεσσαλονίκη 1997.*

21. "Το καλοκαίρι και τα μπάνια τα περίμενα με ανυπομονησία, γιατί η θάλασσα μ' ευεργετούσε, μου έπννε πληγές και κοκκινίλες, με το αλάτι της και το ιώδιο, μπορεί και τα φύκια κι όλους τους χυμούς της [...] κολυμπούσα στην ακρίτσα ώρες [...] κι ένιωθα μονάχα τσούξιμο μα και δροσιά ευφροσύνης".

Νίκος Μπακόλας, *Το ταξίδι που πληγώνει*, σ. 138-139.

πληγώνει και άλλα διηγήματα, και χαρακτηριστικά στο εκπληκτικό αφήγημα "Στις αυλές της θάλασσας".²² Ο Μπακόλας θα μας διηγηθεί τις επαφές του με τη θάλασσα με έναν αριστουργηματικό τρόπο. Κάθε "αυλή" της είναι βέβαια ρεαλιστικά η εικόνα μιας ξεχωριστής τοποθεσίας, μα ταυτόχρονα αποτελεί και μία ανάμνηση που οριοθετεί τον εσωτερικό κόσμο / χώρο του συγγραφέα στην αντίστοιχη εποχή. Ο αφηγητής πηδά "από το σπίτι – βάρκα στ' αβαθή νερά" και περπατάει "επί των υδάτων [...] δωδεκαετής, λευκοντυμένος, ίσως περιτυλιγμένος με γάζες ή φασκιές, σεντόνι, ως νεκρός βυζαντινής εικόνας" (σελ. 129). Ο συσχετισμός με την είσοδο του Χριστού, δωδεκαετή, ντυμένου στα λευκά, στο ναό του Σολομώντα είναι φανερός.²³ Για το συγγραφέα η δική του λύτρωση έρχεται μέσα από τη θάλασσα, που αποτελεί για τον ίδιο μια "επαρχιακή βασιλική".

Η παρουσία της θάλασσας διατρέχει και ολόκληρο το έργο του Αλαβέρα είτε ως το σκηνικό της δράσης είτε ως απλή εικόνα χαρίζοντας την πρεμία και την ελευθερία στους ήρωες του. Αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο που ενώνει τους πρωταγωνιστές με τα πράγματα και τη φύση, χωρίς όμως να υπαγορεύει τις κινήσεις τους. Οι ήρωες του συγγραφέα ψυχαγωγούνται και διασκεδάζουν κοντά στη θάλασσα. Η ρομαντική διάθεση όμως δεν τους συνεπαίρνει. Η αίσθηση για τον αναγνώστη είναι περιέργη, από τη μια έχει συνηθίσει την παραλία και τις κοντινές ακρογιαλιές ως τα κατεξοχήν ερωτικά σημεία της πόλης, στοιχείο που συναντάται και στον Αλαβέρα, από την άλλη ο ρομαντισμός που είθισται να κυριαρχεί σε τέτοιες συνευρέσεις ανατρέπεται.²⁴

22. Ο Δ. Ν. Μαρωνίτης το χαρακτήρισε μικρό αριστούργημα και ως το καλύτερο κείμενο που έχει διαβάσει για τη γενέθλια πόλη.

Δ. Ν. Μαρωνίτης, "Έπεα πτερόεντα", μόνιμη στήλη στην εφ. *Το Βήμα*, 11-2-2001.

23. Κατά Λουκάν, κεφ. β' στιχ. 41-48. *Η Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ερμηνείας* υπό Π. Ν. Τρεμπέλα, εκδ. "Ο Σωτήρ", Αθήνα 1974, σ. 232.

24. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από το διήγημα "Μια μέρα ακόμη" / *Το μισό του φεγγαριού*: "Είταν ένα καλοκαίρι ζεστό. Αύγουστος. Στην πολιτεία η ζωή γίνεται δύσκολη το καλοκαίρι, γι' αυτό τα περισσότερα πρωινά τους τα περνούσαν κολυμπώντας. Μερικές φορές τα βράδια έτρωγαν πάλι κοντά στη θάλασσα. Τούτο το καλο-

Οι ήρωες του Πεντζίκι και του Μπακόλα πραγματοποιούν πολύ συχνά βόλτες στην παραλία, οι οποίες καταλήγουν τις περισσότερες φορές σε γνωστά κέντρα της εποχής, όπως η "Ρέμβη", ο "Βράχος" (*Πραγματογνωσία*: 62-68), η "Οαση" (*Η Μεγάλη Πλατεία*-217) ή σε απλά καφενεία και ζαχαροπλαστεία (*Πραγματογνωσία*-22, *Η Καταπάτηση*-181). Ο χώρος της παραλίας αποτυπώνεται ως ιδανικός για τους μεγαλύτερους και τους μικρότερους: "πέρα απ' το δρόμο μαύριζε η θάλασσα και αργοσαλεύανε οι βάρκες με τους νυσταγμένους τους βαρκάρηδες, και ο κόσμος να βολτάρει πέρα-δώθε, να χαρεί την ευωδιά του κόλπου, πριν αρχίσουν οι βροχές και οι βοριάδες [...] και τις πήρε με την άμαξα, πέρασαν την παραλία με τους καφενέδες που λαμποκοπούσαν στα φώτα και καθρεφτιζόντανε στη θάλασσα, κι από κει τραβίξαν πέρα απ' τον Πύργο, μπρος από τις βίλες που στολίζονταν με κήπους και με συντριβάνια" (*Η Μεγάλη Πλατεία*-132) και "καμιά φορά το έπαιρνε το κοριτσάκι και πηγαίνανε περίπατο, στη θάλασσα, στο πάρκο, γυρνούσε πάντοτε με κάτι, μ' ένα παιχνιδάκι της δεκάρας, με μια σοκολάτα, με στραγάλια" (*Η ατέλειωτη γραφή του αίματος*-384). Στο ίδιο έργο ο Μπακόλας θα καταγράψει και ένα πολιτιστικό γεγονός στο χώρο, τον οποίο περιγράφει ειδυλλιακά: "ένα φεστιβάλ εαρινό Λαμπράκηδων, στην παραλία της Θεσσαλονίκης, νύχτα κι ενώ τους λιγώναν όλους οι ευωδιές από τις ανθι-

καίρι η θάλασσα τους τραβούσε πολύ. Είταν σαν ένας συνδετικός κρίκος που τους ένω-
νε με τα πράγματα και τη φύση. Βέβαια το αντίκρουσμα της φύσης δεν ήταν το γαλάζιο
ζεστό χρώμα της ακύμαντης θάλασσας, τα όμορφα πλιοβασιλέματα ή τα πολλά φώτα
της πολιτείας στο βάθος του κόλπου [...] Όχι, κανένας τέτοιου είδους ρομαντισμός δεν
τους κυριαρχούσε" (13-14). Την ίδια διάθεση θα φανερώσει ο συγγραφέας και στο
"Αμιξία" / *Απ' αφορμή*: "εκεί όπου συνήθως τοποθετείται το ίδιο ποιητικά η Δύση στον
Θερμαϊκό, να γλυκοσαλιάζουν νοσταλγικά οι νεανίες στην παλιά παραλίτσα που άλλο-
τε βέβαια έδειγνε τεράστια, όπως και τότε, όταν τη διέτρεχαν τα πρώτα συρόμενα τραμ,
καθώς άλλωστε χαζεύουμε και σε παλιές φωτογραφίες. Εκεί τότε τελείωνε το ατελείω-
το, αυτό που δεν είχαν πετύχει στον χώρο της ανεκπλήρωσης, να μείνουν αγνοί κ' αιώ-
νιοι εραστές της εντός φρικτής φαντασμαγορίας – παρηγορίας" (121).

Τηλέμαχος Αλαβέρας, *Το μισό του φεγγαριού και Απ' αφορμή*.

ομένες ακακίες κι άλλα μυροφόρα δέντρα και φυτά" (409).

Την κυριακάτικη βόλτα θα περιγράψει χαρακτηριστικά και ο αφηγητής του Βασιλικού: "Απόγευμα Κυριακής. Ο κόσμος κατέβαινε πηχτός από τους πάνω μαχαλάδες. Φαμίλλες ολόκληρες, που βγαίνουν τ' απόγευμα μιας άδειας Κυριακής να φτάσουν ως τη θάλασσα, να σεργιανίσουν στην παραλία πριν σκορπίσουν στα οικογενειακά κέντρα και στους κινηματογράφους" (*Μια ιστορία αγάπης*-125). Στον Αλαβέρα οι ήρωες δροσίζονται με παγωτά στα παραλιακά κέντρα κατά τους θερινούς μήνες, ενώ κολυμπούν στη θάλασσα των κοντινών ακτών ("Παραισθήσεις" / *Το μισό του φεγγαριού*-47, "Οι άτυχοι άνθρωποι" / *Απ' αφορμή*: 44, 47 και *Με τον Μπαρμπαλιά*-8). Στις κοντινές αυτές παραλίες, το Μπαχτσέ Τσιφλίκι και την Αγία Τριάδα, οι οποίες αποτελούν το καλοκαιρινό καταφύγιο των Θεσσαλονικιών και όχι μόνο, αναφέρεται και ο αφηγητής του Πεντζίκη ("Μια εκδρομή" / *Πραγματογνωσία*-169).

Στην ψυχαγωγία που προσφέρει ο χώρος εντάσσεται και μια από τις σπάνιες θετικές αναφορές στην παραλία της πόλης από τον Ιωάννου ("Θεσσαλονίκης ανάβαση και κατάβαση" / *Εφήβων και μη*). Ο αφηγητής του πραγματοποιεί μία σύγκριση ανάμεσα στη Νέα Παραλία με τα βουλεβάρτα της Κυανής Ακτής και τη βρίσκει καλύτερη. Η περιγραφή του ξεκινά από την Παλιά Παραλία, με τη δεντροφυτευμένη πλατεία Ελευθερίας, τους υπέροχους φανοστάτες, τα "πληγωμένα" παλιά κτίρια, την πλατεία Αριστοτέλους και τα αρχοντικά της περιοχής. Ο θετικός αυτός σχολιασμός του αφηγητή για την παραλία της πόλης πραγματοποιείται όμως σ' ένα κείμενο εποχής.²⁵ Ο συγγραφέας, ο οποίος έχει αυτοανακηρυχτεί σε προστάτη της Θεσσαλονίκης, θέλει απλά να τονίσει τη σπουδαιότητά της. Διαπιστώνουμε με ευκολία στο συγκεκριμένο κείμενο την απουσία των βιωματικών στοιχείων, τα οποία αναδεικνύουν τη μοναδικότητα άλλων έργων του συγγραφέα. Το πεζογράφημα δεν πηγάζει από μια γνήσια και έντονη λογοτεχνική συγκίνηση, με αποτέλεσμα να

25. Τα κείμενα που συγκεντρώθηκαν στον τόμο *Εφήβων και μη*, πρωτοδημοσιεύτηκαν σε περιοδικά και εφημερίδες. Το πεζογράφημα που μελετούμε καταχωρήθηκε στο περιοδικό *Ελεύθερη Γενιά*, τχ. 32, Ιούνιος 1979.

αποκαλύπτεται με ευκολία η επιδερμικότητα και η επίπλαστη "κατασκευή" του.

Η ευεργετική παρουσία της θάλασσας αποτυπώνεται στις ευωδιές από το αεράκι της, που γαλπνεύει και ηρεμεί τους ήρωες του Μπακόλα. Στο *Μην κλαις αγαπημένη* το αεράκι "χαϊδεύει" την ψυχή, αλλά και τα μάγουλα των ηρώων, ενώ την ίδια στιγμή: "από κάπου ξετρυπώνει η ευωδιά της θάλασσας, που τέτοιαν ώρα αναπαύεται κάτω απ' τις ματιές των άστρων και των αδυνατισμένων λαμπιονών της προκυμαίας" (15-25). Στην *Ατέλειωτη γραφή του αίματος* ο ήρωας μοιάζει να χάνει την αίσθηση του χρόνου και να ενδιαφέρεται μονάχα για τη μεγαλύτερη δυνατή απόλαυση που μπορεί να του προσφέρει η γαλήνη της θάλασσας: "Ούτε που κατάλαβε πόσο περπάτησε ούτε τον ένοιαζε, καθώς το μόνο που τον ενδιέφερε συγκεντρωνόταν γύρω από τη γαλήνη που φυσούσε από τη θάλασσα κι ερχότανε και τρύπωνε στα μάτια του, στ' αυτιά του, σ' όλα του τα μέλη, ιδιαιτέρως στη ψυχή, σαν ένα θείο βουπτό" (174). Η ηρεμία που προσφέρει ο χώρος εμφανίζεται σε πολλές ακόμη περιπτώσεις. Στο ίδιο μυθιστόρημα το ραντεβού δύο ηρώων πραγματοποιείται: "στον Κήπο Λευκού Πύργου, ένα ειδυλλιακό απόβραδο, δίπλα στο κύμα [...] Την ώρα εκείνη του Θερμαϊκού όλα φαντάζανε γαλήνια, σχεδόν σιβυλλικά ή θεία" (170), ενώ στον *Κήπο των Πριγκίπων* η ευεργετική επίδραση επιτείνεται, επηρεάζοντας και τα φυσικά χαρακτηριστικά του ήρωα: "Ακινητεί η θάλασσα [...] κι έχει απλωθεί στα μάτια του η ανάσα της πρωινής θάλασσας, του μαλακώνει τα χαρακτηριστικά, σβήνει τις ρίζες απ' τα γένια του" (111). Τέλος, στην *Καταπάτηση* η θάλασσα σημαίνει πολλά περισσότερα από ένα απλό φυσικό στοιχείο για την ηρωίδα Δέσποινα που απευθυνόμενη στον αγαπημένο της του λέει: "είσαι σαν μια απλωμένη θάλασσα, μπαίνεις μες στα σπλάχνα μου και με γιατρεύεις" (127).

Την ηρεμία, αλλά και την απόλυτη ελευθερία θα προσφέρει η θάλασσα στον ήρωα του Αλαβέρα στο κείμενο "Ο καρχαρίας" / *Το μισό του φεγγαριού*, λυτρώνοντάς τον από τους εσωτερικούς του προβληματισμούς: "Αν έκανε ένα ανοιξιάτικο μπάνιο στην «πλατιά γαλάζια θάλασσα», ίσως θα είταν πιο καταπραϊντικό κι ακόμη, ίσως του έδινε την απόλυτη αίσθηση της ελευθερίας. Μέσα στη θάλασσα συμμετέχουν στην

προσπάθεια γι' απελευθέρωση όλα σου τα μέλη κι όλα τα όργανα. Πέφτεις ολόκληρος, παραδίνεσαι, ενώ συγχρόνως αγωνίζεσαι ν' αποτελειώσεις μια προσπάθεια" (85). Στον *Οδοστρωτήρα* ο ήρωας νιώθει κοντά στον απαλό κυματισμό του Θερμαϊκού περισσότερο άνετα από τα υπόλοιπα σημεία της πόλης (165), ενώ το καθαρό και άνετο σκηνικό που προσφέρει η θάλασσα ταιριάζει απόλυτα στην αίσθηση της πρεμίας που επιδιώκει (174).

Οι ήρωες του Βασιλικού πρεμούν στη θέα του θαλασσινού τοπίου: "Τ' απόγεμα, όταν τα μαθήματα τελείωναν, αντί να παίζω όπως άλλοτε, ανέβαινα στην ταράτσα και καθόμουν ολομόναχος κοιτώντας κάτω τη μεγάλη πολιτεία και τη θάλασσα που άλλαζε χρώματα" (*Ο άνθρωπος με το άδειο-12*) και: "είπε να πάει μια βόλτα ως τη θάλασσα ν' ανασάνει εκεί κοντά στην παραλία. Κατέβαινε έτσι, μόνος του, κλεισμένος στον εαυτό του" (*Z-214*) ή καταφεύγουν στο χώρο για να τον απολαύσουν: "Είχαμε βρει ένα τρόπο για να περνάμε τα θερμά βράδια του καλοκαιριού: νοικιάζαμε μια βάρκα κι ανοιγόμασταν λίγο απ' την παραλία. Τα νερά ήταν σκοτεινά και ήσυχα, με ανάριες μέδουσες και πότε-πότε ασημένια απ' το φεγγάρι. Παίρναμε μαζί μας σάντουιτς και μπύρες, τραβούσαμε λίγο κουπί. Κολυμπούσαμε. Η πόλη φαινόταν τώρα από μακριά, μες στους αχνούς της σκόνης και της ζέστας, που θόλωνε τα φώτα της" (*Μια ιστορία αγάπης-72*).

Η θάλασσα, με ή χωρίς το ευεργετικό της αεράκι, είναι ο χώρος όπου θα αποτραβηχτούν πολλοί ήρωες του Μπακόλα για να σκεφτούν. Αρκετές φορές οι αποφάσεις που καλούνται να πάρουν είναι κρίσιμες για τη ζωή και την τύχη τους. Αυτές οι στιγμές περισυλλογής απαντιούνται στα τρία έργα, *Η Μεγάλη Πλατεία*, *Η Καταπάτηση*, *Η ατέλειωτη γραφή του αίματος*, στα οποία η πόλη εμφανίζεται κυριαρχικά σε όλες τις δραστηριότητες των ηρώων, γεγονός που αποκαλύπτει για άλλη μια φορά πόσο σπουδαία είναι για το συγγραφέα η συνεισφορά της θάλασσας στη δημιουργία της λογοτεχνικής Θεσσαλονίκης. Στη *Μεγάλη Πλατεία* συναντούμε το Γιάννη να συλλογίζεται για την τύχη της αδερφής του Ευθαλίας, που έφυγε στο εξωτερικό: "είχε μείνει ως τα ξημερώματα στα δέντρα κι άκουγε τα κύματα, λίγο πιο πέρα απ' τη Σαλαμίνα" (222). Ο ίδιος

ήρωας και η Αγγέλα κατευθύνονται στη θάλασσα λίγο πριν της κάνει πρόταση γάμου: "και τον παρακάλεσε σαν να χανόταν "πάμε προς τη θάλασσα", σαν να έμενε μοναδική τους σωτηρία" (395). Ένας άλλος βασιικός πρωταγωνιστής της Μεγάλης Πλατείας αποζητά κι αυτός τη γαλήνη στη θάλασσα: "και δε μίλησε ο Άγγελος, σκέφτονταν ξανά τη θάλασσα, σε λίγο ξαναβρίσκονταν στην άκρη της και ξαναβουτούσε το κεφάλι του, Θέ μου, σκέφτηκε, να σ' έπινα, που ήταν όλα έρημα και σκοτεινά κι από πάνω μόνο δύο άστρα –ναι και όχι" (329).

Στην Καταπάτηση ο Δημήτρης συζητά με τη Δέσποινα τα προβλήματά της δίπλα στη θάλασσα: "νιώθαν μουσκεμένοι ως τα σωθικά τους, ότι ήτανε Νοέμβριος, είπε εκείνος "θα πουντιάσουμε", που φοβόταν μην βουλιάξουν στον γιάλο οι διαφωνίες τους, χαμένα λόγια" (127). Στο ίδιο έργο ο Δημήτρης στοχάζεται για την αξία της τρομακτικής αποκάλυψης του μυστικού της αδελφής του και μην μπορώντας να καταλήξει οριστικά κάπου, πετιέται κυριολεκτικά έξω από το γραφείο του για να περπατήσει κοντά στη θάλασσα (138).

Στην Ατέλειωτη γραφή του αίματος ο Λάζαρος φτάνει στην παραλία για να σκεφτεί, μετά τη σύλληψη του Ηλία: "όποτε ξηνασκέφτηκε, έφτασε ως τη θάλασσα, ρίχτηκε σ' ένα παγκάκι κι ανακεφαλαίωνε, για πολλοστή φορά, μα όχι σίγουρα για τελευταία" (201). Στο ίδιο έργο, όταν και πάλι ο Λάζαρος σκέφτεται πώς θα αντιμετωπίσει τους εκφοβισμούς του ενωμοτάρχη για τις σχέσεις του με τον αριστερό Ηλία, είναι εντυπωσιακή η καταγραφή της παρουσίας του δίπλα στη θάλασσα: "κατέβαινε προς τη μεριά της θάλασσας, έφτανε σε μιαν αμμουδιά, όπου, σε άλλες μέρες, ημερότερες, ζεστότερες, τραβούσανε τις βάρκες οι ψαράδες και καμιά φορά καθόντανε με τις γυναίκες τους, μπαλώνανε όλοι τα δίχτυα κι αλληλοπειράζονταν για να ξεχνούν τη φτώχεια τους, να τους φιλάει ο πόντος και το αγέρι του. Κείνη την ώρα, ωστόσο, ήταν ερημιά και παγωνιά, οι βάρκες τραβηγμένες και δεμένες σίγουρα, κάποια κεφάλια των θαλασσιών φαινότανε πίσω απ' τα παράθυρα ενός παράκτιου καφενέ, ίσως να τον παρατηρούσαν έκπληκτοι, «τι θέλει ετούτος στον γιάλο;» μπορεί ν' αναρωτιόντανε ή να γελούσανε σε βάρος του, «λες να βουτήξει, ρε κουμπάρε, να τον βγάλουμε καταψυγμένο;»—κι αφού μάζεψε όλο το κρύο που του χρειαζόταν, πήρε το δρόμο" (344-345).

Στο Φύλλο του Βασιλικού ο ήρωας, πέρα από το να σκεφτεί και να πρεμπίσει για να πάρει την πιο σωστή απόφαση, νιώθει την ανάγκη να καταφύγει στη θάλασσα για να της εξομολογηθεί το μεγάλο του μυστικό: "Η θάλασσα απλωνόταν μπροστά του αινιγματική, απρόσωπη, μουγγή, πηγμένη στο σκοτάδι. Οι ρίζες της νύχτας, βουτηγμένες μέσα της, τη βύζαιναν σιωπηλά. [...] Τότε, καθώς ήταν βέβαιος πως δεν τον έβλεπε και δεν τον άκουγε κανείς, έσκυψε πάνω από ένα βράχο κι εμπιστεύτηκε στην κόγχη της θάλασσας το πιο ακριβό μυστικό της καρδιάς του. Ήταν χαρούμενος, της είπε, γιατί απόψε έκλεψε από την αυλή της Αριάδνης τη γλάστρα με το φύλλο που κρατούσε ένα απόγευμα στην αγκαλιά της. Το μικρό κύμα που τον άκουσε γύρισε πίσω κι άπλωσε τον κύκλο του στην απεραντοσύνη" (33).

Η παραλία της Θεσσαλονίκης καταγράφεται και ως σύμμαχος στην ερωτική ζωή αφηγητών και ηρώων σε έργα του Πεντζίκη και του Μπακόλα. Ο αφηγητής του Πεντζίκη αναφέρεται συχνά στο "νυφοπάζαρο" της Κυριακάτικης βόλτας. Από το Λευκό Πύργο ως την Αριστοτέλους με τους θερινούς κινηματογράφους, οι οποίοι διατηρούνταν μέχρι τις αρχές του '70, η παραλία ζούσε ένα ατελείωτο ερωτικό παραλήρημα. Όσοι ήθελαν, μπορούσαν να απολαύσουν το θέαμα από τον εξώστη, το "παταράκι" του "Αστόρια" (Αρχείον-47, Το μυθιστόρημα της κυρίας Έρως-245). Συγκεκριμένοι ήρωες του συγγραφέα, όπως ο Κωστής, βαδίζουν ερωτευμένοι δίπλα στη θάλασσα (Πραγματογνωσία-22).

Οι ερωτικές συνευρέσεις των ηρώων με σκηνικό δράσης τη θάλασσα πληθαίνουν στον Μπακόλα. Στο Μην κλαις αγαπημένη η Φαίη και ο Μπίλυ απολαμβάνουν τα ερωτικά χάρδια στην αμμουδιά (26), ενώ στον Κήπο των Πριγκίπων η Κλυταιμνήστρα θα γνωριστεί ουσιαστικά με τον Αγαμέμνονα στην προκυμαία, όπου θα συναντιούνται και αργότερα (108). Στην Ατέλειωτη γραφή του αίματος η Νατάσα και ο Ηρακλής θα βρεθούν ερωτευμένοι σ' ένα πάρκο όπου "κελανδούσε η θάλασσα του φθινοπώρου" (389). Για τον αφηγητή - συγγραφέα η θάλασσα είναι πάντοτε: "κυρά κι αρχόντισσα του τόπου, ως προσφιλέστατη βέβαια φίλη, ή ακόμα κι ερωμένη ακριβή, τυλιγμένη με αμέτρητα θαυμάσια τούλια και δαντέλες και μαγνάδια κι ευωδιές, ως το άλας της ταλαίπωρης ζωής μας, η παρηγοριά μας, που προστρέχαμε ως εραστές αιώνιοι, εμείς στα κάλλη

της, ενώ κι εκείνη ταυτοχρόνως έσπευδε φλεγόμενη να μας σφιχταγκαλιάσει, αενάως. Ήταν ένας αρχαίος έρωσ, όντως" (Το ταξίδι που πληγώνει-148).